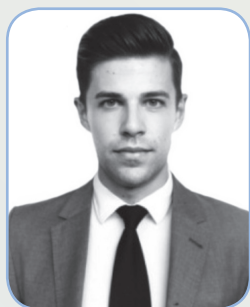

COMPONENTELE DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL: DREPTUL ACUZATULUI DE A FI INFORMAT

Adrian ȘANDRU
avocat în cadrul SCA Mureș,
România

SUMAR

Raportat la dezbateră actuală privind respectarea drepturilor fundamentale ale omului în procesul penal, acest articol încearcă să surprindă eficacitatea dreptului la un proces echitabil, mai exact – a dreptului la apărare de la momentul nașterii lui. Este analizată importanța respectării obligației de informare a acuzatului în procesul penal, prin prisma consecințelor juridice care s-ar produce în situația încălcării dreptului de a fi informat al acuzatului cu privire la exercitarea efectivă a dreptului la apărare.

Cuvinte-cheie: dreptul de a fi informat, dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, dreptul la tăcere.

I. Preliminarii

Conform art. 6 § 1 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare – Convenția Europeană), *orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa.* Dreptul la un proces echitabil este cel mai cuprinzător drept prevăzut de Convenție, înglobând în conținutul său numeroase alte drepturi de o maximă importanță, a căror încălcare se regăsește cel mai des menționată de către reclamanți în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.

O statistică oficială [2] arată că în aproximativ jumătate din hotărârile prin care se constată încălcarea unui drept fundamental, pronunțate de Curte de la înființarea acesteia, dreptul încălcat este cel de la art.6 din Convenția Europeană, atât în ceea ce privește corectitudinea cât și durata procedurilor. De fapt, 55% din încălcările constatate de către Curte se referă fie la art.6 -

THE COMPONENTS OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: THE RIGHT OF THE ACCUSED TO BE PROMPTLY INFORMED

SUMMARY

Referring to the current debate on respect for fundamental human rights in criminal proceedings, this article seeks to capture the effectiveness of the right to a fair trial, namely the right to defense at the time of its birth. It is examined the importance of respecting the obligation to inform the accused in the criminal proceedings, in the light of the legal consequences that would arise in the case of the violation of the right of the accused to be informed of the effective exercise of the right to defense.

Key-words: *the right to be informed, the right to a fair trial, the right to defense, the right to silence.*

dreptul la un proces echitabil, fie la art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană, adică protecția dreptului de proprietate.

Dezbateră privind dreptul la un proces echitabil este atât de cuprinzătoare și se întinde pe numeroase paliere, încât a pretinde tratarea acestui subiect în mod exhaustiv este excesiv. Dreptul la apărare este izvorul celor mai multe dintre garanțiile și drepturile persoanei acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, dreptul acuzatului de a fi informat fiind unul dintre acestea.

II. Natura dreptului de a fi informat al persoanei acuzate

Dreptul de a fi informat al persoanei acuzate cu privire la drepturile și garanțiile sale procesuale, cât și cu privire la conținutul acuzației care i se aduce, este premisa unei apărări efective. În lipsa unei informări a acuzatului, dreptul la apărare, corolar al dreptului la un proces echitabil, este paralizat în integralitate.

Deși dreptul de a fi informat cu privire la acuzația penală este așa cum am menționat, o consecință a dreptului la apărare, acesta este reglementat sub diferite forme și în cazurile în care există o puternică nevoie de fi evidențiat, cum ar fi la art. 5 § 2 din Convenția Europeană, care prevede că *orice persoană arestată trebuie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa.* Acest drept este prevăzut și de legislația procesual-penală din Republi-

ca Moldova, prin art.11 alin. (5) CPP, care menționează că *persoanei reținute sau arestate i se aduc imediat la cunoștință drepturile sale și motivele reținerii sau arestării, circumstanțele faptei, precum și încadrarea juridică a acțiunii de săvârșirea căreia ea este bănuită sau învinuită, în limba pe care o înțelege, în prezența unui apărător ales sau a unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat.*

Doctrina susține că art. 5 § 2 din Convenția Europeană este o măsură instituită împotriva unui potențial abuz de putere, dar în același timp, deoarece această informare dă posibilitatea celui acuzat să își formuleze apărarea și să conteste aplicarea măsurii, prevederea este o condiție esențială a egalității armelor în această procedură [3, p.168]. Se mai susține că exigențele acestui articol „sunt mai puțin detaliate și mai puțin riguroase” [5, p.32] față de cele prevăzute de art. 6 din Convenția Europeană.

De asemenea, la nivelul Uniunii Europene s-a resimțit nevoia legiferării dreptului la informare, care este reglementat de Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 [4] privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. Ca o diferență terminologică, se poate observa că art. 6 par. 3 CEDO instituie informarea „**în cel mai scurt timp**” privind acuzația penală, pe când art. 3 alin. (1) din Directiva 2012/13/UE prevede că „persoanele acuzate trebuie informate prompt cu privire la acuzare”. În privința legislației din Republica Moldova, art. 66 alin. (2) pct. 1) CPP prevede că învinuitul sau inculpatul (persoana acuzată) are *dreptul să știe pentru ce faptă este învinuit și, în legătură cu aceasta, la punerea sub învinuire, precum și imediat după reținerea în stare de arest sau după ce i s-a adus la cunoștință ordonanța de aplicare a măsurii preventive, să primească de la organul de urmărire penală copia de pe ordonanța de punere sub învinuire.* Privind comparativ legislația din România, se observă că art. 10 alin. (3) CPP român folosește sintagma „**de îndată**” în reglementarea acestui drept. Toate aceste sintagme accentuează durata foarte scurtă de timp care trebuie să treacă de la formularea unei acuzații penale până la informarea persoanei vizate despre acuzația ce i se impută.

III. Momentul de la care este exigibil dreptul de a fi informat în procesul penal

Momentul la care ia naștere dreptul persoanei acuzate de a fi informată cu privire la natura acuzației, drepturile și garanțiile sale procesuale prezintă, așa cum am menționat anterior, maxim interes prin prisma exercitării dreptului la apărare. Momentul informării acuzatului este momentul în care acesta ia cunoștință despre acuzația care i se aduce, dar este și momentul în care acesta își poate asigura o apărare efectivă prin solicitarea asistenței juridice de specialitate, adică uzând

de dreptul său la un avocat și de dreptul său de a nu se autoincrimina și anume – de dreptul la tăcere. Lipsa aducerii la cunoștință de îndată a acestor drepturi ale acuzatului poate afecta iremediabil dreptul acestuia la apărare pe tot parcursul procesului penal.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin jurisprudența sa, a încercat să traseze momentul în care o persoană ar avea *de facto* calitatea de învinuit sau suspect și ar trebui să beneficieze de dreptul la apărare prin garanțiile procesuale enumerate mai sus. Sub acest aspect, prezintă relevanță cauza *Brusco contra Franței*, prin care CEDO a statuat că *o persoană dobândește calitatea de suspect, nu din momentul în care această calitate îi este adusă la cunoștință, ci din momentul în care autoritățile aveau motive plauzibile pentru a-l suspecta de comiterea unei infracțiuni* [7]. În această speță domnul Brusco a fost audiat, având calitatea de martor, de către organele de urmărire penală franceze, fiind informat despre obligația specifică acestei calități procesuale de martor, adică de a declara „adevărul și numai adevărul”. Organele de urmărire penală aveau însă numeroase probe în momentul audierii că domnul Brusco ar fi săvârșit o infracțiune. Cu toate acestea, l-au audiat pe acesta în calitatea sa de martor, fără a-l informa cu privire la drepturile pe care legea le recunoaște suspectilor. Mai mult, legătura „martorului” cu un avocat a fost permisă de către anchetatori doar la 20 de ore de la reținere, fără a beneficia de asistență juridică de specialitate, neavând posibilitatea de a-și cunoaște toate drepturile procesuale în momentul audierii. Domnul Brusco și-a mărturisit fapta prin acea declarație, dar ulterior a contestat actele de urmărire penală, ca fiind afectate de nulitate, nefiind informat cu privire la drepturile sale, nefiindu-i asigurat dreptul la apărare în mod efectiv și dreptul de a fi asistat de un avocat. Curtea a reiterat importanța respectării dreptului de a nu contribui la propria incriminare și a dreptului la tăcere, drepturi care s-au transformat în standarde procesual-penale recunoscute la nivel internațional, având în consecință o contribuție majoră la respectarea dreptului de proces echitabil.

O altă speță relevantă cu privire la momentul declanșării dreptului de a fi informat al acuzatului, invocată frecvent de practicienii dreptului din România, este cauza *Mattoccia contra Italia* [9]. Petentul activa la acea vreme în calitate de conducător al unui autocar pentru o școală de elevi cu deficiențe din Roma. La 12 iunie 1990 a fost condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de viol asupra unei eleve cu dizabilități din cadrul aceleia școli. Nu a putut fi stabilit cu precizie cadrul spațio-temporal al faptei. În speță, Curtea a stabilit că la etapa de început a procedurii organele judiciare nu i-au făcut cunoscute reclamantului ansamblul datelor deținute cu privire la acuzație, reclamantul având acces în întregime la dosarul cauzei aproximativ în luna septembrie

a anului 1989, chiar dacă dosarul a început cu trei ani înainte. Mai mult, Curtea a reținut că, pe parcursul fazei de judecată, starea de fapt a fost modificată de mai multe ori de către organele de urmărire penală, mai exact datele privind locul și ora exactă a săvârșirii infracțiunii au fost modificate de mai multe ori, acuzatul nefiind informat despre aceste modificări, pentru a-și putea formula o apărare efectivă, raportat la piesele dosarului. Cu privire la această situație, Curtea a subliniat că echitatea procedurii a fost grav alterată, astfel că art. 6 din Convenția Europeană nu a fost respectat. Curtea a reiterat că o persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni trebuie să fie *informată în cel mai scurt timp și într-o modalitate cât mai detaliată referitor la cauzele acuzației, adică a faptelor materiale care sunt puse în sarcina sa, precum și asupra naturii acuzației, adică calificarea juridică a faptelor*. Întinderea informațiilor oferite acuzatului este influențată de împrejurările cauzei, dar ceea ce este important e că acuzatul trebuie să dispună de date suficiente pentru a putea pricepe în totalitate acuzația îndreptată împotriva sa. Caracterul *adecvat* al informării se apreciază raportat prevederilor art. 6 § 3 lit. d) din Convenția Europeană. De altfel, și doctrina nuanțează forma informării persoanei acuzate, criticând caracterul *strict formalist* pe care aceasta o îmbracă de cele mai multe ori, organele judiciare neasigurându-se în ce măsură destinatarul mesajului a înțeles informația comunicată [1, p.774].

Un alt moment procesual în care informarea acuzatului are un rol providențial este momentul extinderii acuzației sau schimbării încadrării juridice. Dreptul acuzatului de a fi informat despre aceasta derivă în mod firesc din dreptul fundamental de a fi informat cu privire la natura acuzației.

Legislația Republicii Moldova este conformă în acest sens cu principiile trasate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, această obligație de informare fiind reglementată de art. 283 alin. (1) CPP, care prevede: *„Dacă, în cursul urmăririi penale, apar temeieri pentru schimbarea sau completarea acuzării înaintate învinutului, procurorul este obligat să înainteze învinutului o nouă acuzare sau să o completeze pe cea anterioară în conformitate cu prevederile articolelor respective din prezentul cod”*. O prevedere similară se regăsește la art. 311 alin. (3) CPP român, unde este instituită o obligație a organului judiciar care a dispus extinderea urmăririi penale sau schimbarea încadrării juridice *„să îl informeze pe suspect despre faptele noi cu privire la care s-a dispus extinderea”*. Aceste informații, ulterioare celei prin care acuzatul este încunoștințat pentru prima oară cu privire la acuzația imputată, sunt considerate „garanții ale unui proces echitabil”, deoarece oferă învinuților sau inculpaților posibilitatea pregătirii unei apărări efective și concrete, raportat la modificările care pot apărea în legătură cu obiectul și limitele urmăririi penale [1, p.782].

În consecință, momentul de la care se naște dreptul de a fi informat este diferit în funcție de rațiunea informării, fiind diferit în cazul informării privind acuzația principală, informării în cazul reținerii acuzatului sau în cazul extinderii acuzației sau schimbării de încadrare juridică. Ceea ce trebuie reținut este că momentul obligației de informare a persoanei acuzate este exigibil odată cu efectuarea actului procesual cu privire la care acesta trebuia informat, act care ar influența strategia de apărare a acuzatului.

IV. Consecințele nerespectării dreptului de a fi informat

Așa cum am menționat anterior, informarea acuzatului despre acuzația care i se aduce reprezintă izvorul efectivității dreptului la apărare, fiind momentul declanșator al strategiei de apărare a acuzatului și momentul din care acesta beneficiază de garanțiile procesuale conferite de art. 6 din Convenția Europeană. Astfel, o persoană care nu este informată cu privire la existența unei acuzații împotriva sa ar putea da declarații în fața organelor de urmărire penală prin care s-ar autoincrimina sau nu ar solicita asistență juridică de specialitate din partea unui avocat.

Comparând legislația din România și cea din Republica Moldova cu privire la privilegiul persoanei de a nu se autoincrimina se poate constata că legislația din Republica Moldova este net superioară privind acest aspect. Deși, aparent, ambele legislații oferă destule garanții privind exercitarea dreptului la tăcere de către învinuit sau suspect, în realitate există diferențe de substanță între cele două legislații. Diferența există cu privire la audierea unei persoane în calitate de martor, atunci când aceasta, prin declarațiile făcute, s-ar putea autoincrimina. Doctrina a subliniat că *„dreptul la tăcere și de a nu se autoincrimina, aceste componente esențiale ale dreptului la apărare, garantate de jurisprudența Curții Europene, nu cunosc o reglementare în Codul de procedură penală, care să satisfacă natura și scopul garanției convenționale”* [11, p.374]. Din cauza actualei configurații a fazei de urmărire penală, fiind începută întotdeauna urmărirea penală cu privire la faptă, iar mai apoi cu privire la persoană, o persoană despre care sunt indicii că ar fi săvârșit o infracțiune va fi audiată în calitate de martor. Prin art. 118 CPP român, care prevede că *„declarația de martor dată de o persoană care, în aceeași cauză, anterior declarației a avut sau, ulterior, a dobândit calitatea de suspect ori inculpat nu poate fi folosită împotriva sa”* se dorește a repara situația în care o persoană despre care există date că ar fi comis o infracțiune este obligată să *„declare tot ceea ce știe”* în calitate de martor, prin modalitatea excluderii acestor mijloace de probă de la dosarul cauzei. În realitate, art. 118 CPP român intervine după ce se încalcă dreptul la tăcere al persoanei, nefiind decât un remediu steril al încălcării dreptului la apărare, pentru motivele pe care

le-am arătat cu altă ocazie, propunând atunci instituirea unei posibilități a martorului de a refuza să dea declarații care pot contribui la incriminarea acestuia [10]. Remarcăm astfel că în legislația din Republica Moldova, conform art. 63 alin.(7) CPP, „interogarea în calitate de martor a persoanei față de care există anumite probe că a săvârșit o infracțiune se interzice”. Mai mult, art. 90 alin. (12) din aceeași lege, instituie un drept al martorului, care poate să refuze a face declarații, a prezenta obiecte, documente, mostre pentru cercetare comparativă sau date, dacă acestea pot fi folosite ca probe care mărturisesc împotriva sa sau a rudelor sale apropiate.

Chiar Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost cea care a semnalat în numeroase cazuri încălcări ale dreptului de a fi informat al acuzatului, având recursiuni cu privire la echitabilitatea procesului penal în ansamblul său. Într-o cauză recentă, *Iurcovschi și alții c. Moldovei* [8], reclamantii au declarat că le-a fost refuzat accesul la documente care conțineau informații cu privire la cererea de arestare, neputând astfel să conteste motivele detenției lor. Curtea a subliniat că având în vedere impactul major al privării de libertate asupra drepturilor fundamentale ale acuzatului, asemenea proceduri trebuie să respecte toate cerințele unui proces echitabil. Prin refuzul accesului avocatului la documentele de la dosar nu se putea contesta în mod efectiv legalitatea detenției. Astfel, Curtea a constatat că a fost încălcat art. 5 § 4 al Convenției Europene, fiind sancționat statul.

În altă speță [6], Curtea a statuat că schimbarea încadrării juridice a faptelor doar în timpul deliberării, deci după încheierea dezbaterilor, fără o informare efectivă a inculpatului și fără a-i permite acestuia să își pregătească apărarea referitor la noua încadrare juridică, a adus o atingere dreptului reclamantului de a fi informat în mod detaliat cu privire la natura și cauza acuzației aduse împotriva sa, precum și dreptului său de a dispune de timpul și facilitățile necesare pregătirii apărării sale, a adus o atingere dreptului reclamantului de a fi informat în mod detaliat cu privire la natura acuzației fiind încălcat art. 6 § 3 lit. a) și b) din Convenție, coroborat cu § 1 de la același articol, care prevede o procedură echitabilă.

V. Concluzii

Așadar, în contextul numeroaselor dezbateri cu privire la respectarea drepturilor omului, cu privire la importanța și consecințele respectării dreptului la un proces echitabil asupra întregii configurații a procesului penal, trebuie surprinsă esența dreptului la apărare, pentru asigurarea efectivă a acestuia.

Importanța majoră a informării în procesul penal, ca fundament al exercitării unei apărări efective și al

respectării dreptului la un proces echitabil, instituie o obligație în sarcina organelor judiciare de a nu trata pur formal această îndatorire și de a informa persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni cu privire la natura acuzației.

Prezenta lucrare dorește să incite la dezbateri și să invite la reflecție cu privire la respectarea unui drept, care aparent nu este unul dintre cele mai importante drepturi fundamentale ale persoanei acuzate, dreptul de a fi informat, astfel încât, prin îndeplinirea obligației de informare de către organele judiciare, ținând seama de scopul reglementării și de jurisprudența Curții Europene în această materie, să scadă numărul de încălcări ale dreptului persoanei la un proces echitabil.

Pentru asigurarea cadrului procesual echitabil și a unei apărări efective, informarea trebuie să fie adaptată în concreto persoanei căreia i se adresează și să țină seama de natura acuzației penale și întinderea acesteia.

Referințe bibliografice:

1. Atasiei D. ș.a. *Noul Cod de procedură penală comentat*. Coodonator N. Volonciu. București: Hamangiu, 2014. 1488 p.
2. CEDO, The ECHR in 50 questions, februarie 2014, disponibil la: https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_ENG.pdf (vizitat 30.06.2018)
3. Chiriță R. *Convenția europeană a drepturilor omului, Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2008. 976 p.
4. Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012, disponibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:32012L0013> (vizitat 30.06.2018)
5. Ialanji A. Dreptul acuzatului de a cunoaște învinuirea în lumina jurisprudenței CtEDO. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2018, nr.1(44), p.32-36.
6. Speța *Adrian Constantin c. României* (21175/03), hotărârea din 12.04.2011, definitivă din 12.07.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123828> (vizitat 30.06.2018)
7. Speța *Brusco c. Franței* (1466/07), hotărârea din 14.10.2010, definitivă din 14.01.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100969> (vizitat 28.06.2018)
8. Speța *Iurcovschi și alții c. Moldovei* (13150/11), hotărârea din 10.07.2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184501> (vizitat 30.08.2018)
9. Speța *Mattoccia c. Italiei* (23969/94), hotărârea din 25.07.2000. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764> (vizitat 30.06.2018)
10. Șandru A. Dreptul martorului de a nu se autoincrimina. Dreptul la tăcere în procesul penal. În: *Revista Dreptul*, 2018, nr. 4, p.122-141.
11. Udroi M., Predescu O. *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român*. București: C.H. Beck, 2007. 1050 p.

